

Milka Hartman
zimске рође
izbrane pesmi

izbral in uredil Marjan Strojan

„Ne bode prazen jerbas moj“

Pavel Apovnik

V pesniški zbirki „Lipov cvet“ Milke Hartman najdemo otožno pesem o starosti, ki v izvirnih, lepih prispodobah govori o tegobah starega, onemoglega človeka. Ko je v predzadnji kitici pesmi dosežen vrh „pripovedi“, ki na prvi pogled ne dopušča nobenega upanja več, se – kakor v številnih drugih Milkinih pesmih – izpoved na mah obrne v smer upanja in iz upanja izvirajoče tolažbe:

*„Kakor jerbas sem, ki čaka,
da nesó ga iz dneva v noč –
sleherno minuto vezan
le na tujo je pomoč.*

*Ali – hvaljen Bog! – ne bode
prazen stari jerbas moj:
v njem so zbrane vse kreposti,
dobra dela, trud in boj.“*

Resnično, ni bil prazen jerbas, ko je Milka Hartman v jutranjih urah 9. junija 1997 v 96. letu starosti stopila pred svojega Stvarnika. Njena življenjska pot izkazuje obilo kreposti, nešteta dobra dela, nenehen trud in boj.

Življenjsko pot Milke Hartman so v dokajšnji meri določale razmere, v katere je bila 11. februarja 1902 rojena: zavedna slovenska kmeč-

ka družina, ki je obdelovala srednje veliko kmetijo v Libučah, ne revna, a tudi ne bogata, na videz nič izjemnega. Pa vendar je bilo nekaj posebnega v tej družini: ljubezen do petja in glasbe. Oče je igral na citre, brat Foltej, poznejši zborovodja, je igral na kitaro, brat Anzej tamburico in brat Tevžej violino. Da so v domači hiši bile tudi knjige Mohorjeve, je bilo samo-umevno. Iz takega vzdušja toplega, za kulturne dobrine odprtega doma je mogla v Milki že v otroških letih vzkliti ljubezen do knjige in glasbe in z leti prerasti v sodelovanje v izobraževalnem društvu v Pliberku, v Marijini družbi in v pevskem zboru. Izobraževalno društvo je odločilno vplivalo na Milkin duhovni razvoj, zlasti njegova bogata knjižnica, ki je tedaj očitno res „živela“, saj si je po pripovedovanju Mirka Kumra – Črčaja okoli petdeset od skupaj tristo članov redno izposojevalo knjige.

Milkina srčna želja, da bi šla na učiteljske, se zaradi težkih razmer v letih prve svetovne vojne in v času plebiscita ni dala uresničiti. Ker pa je njena želja bila izredno močna, je po šolanju v gospodinjški šoli šolskih sester v Ljubljani vendar postala učiteljica – učiteljica naših deklet in gospodinj po vsej južni Koroški. Milkino delo voditeljice gospodinjških tečajev pa ni bilo zgolj poklicno delo, bilo je hkrati kulturno in narodnobuditeljsko delo neprecenljive vrednosti. Hkrati s kulturo urejenega gospodinjstva je posredovala kulturo materine besede, narodne pesmi, ljubezen do slovenske kulture. Zaključne prireditve njenih gospodinjških tečajev so bile

„šolske akademije“ v malem, pri čemer je nosila breme vsebinskega oblikovanja v glavnem sama. Za te „akademije“ je ustvarjala odrska besedila, pisala priložnostne pesmi, spremljala dekleta na kitari in z njimi pela. In to se je ponovilo domala stokrat. Toliko tečajev je vodila v letih od 1928 do upokojitve leta 1956, odštevši leta nacističnega nasilja. Ob borni plači, pomanjkanju osnovnih sredstev in primernih prostorov, pa še ob hudem nasprotovanju „pokončnih Korošcev“, nestrpnežev, ki so njen zadnji tečaj pred drugo svetovno vojno leta 1939 v Škofičah dobesedno razgnali. Leta 1953 pa so udeleženske tečaja v Gorenčah pozvali: „Tragz Eure Torten ins Slaviesche reich den die aufrichtigen Kärntner essen keine von euch.“

Ob vsem tem napornem delu in v času bivanja v Št. Jakobu nad Krko (St. Jakob ob Gurk) med drugo svetovno vojno (tam je gospodinjala izgnanemu župniku Tomažu Holmarju), je Milka Hartman pisala pesmi in izgrajevala svoj nezamenljivi svet lirike. Milkino pesniško ustvarjanje je bilo že kar od začetka močno odmevno. Ko je leta 1952 ob petdesetletnici pesnice pri Mohorjevi v Celovcu izšla zbirka njenih pesmi pod naslovom „Moje grede“, sem bil – sedemnajstletni gimnazijec – priča nepopisno navdušenega sprejema njenih pesmi pri nas doma v Senčnem kraju, pol ure hoda od Libuč. Spominjam se, kako smo sedeli doma okoli mize in na glas brali „Jutri bo v Libučah sejm“, „Libuško polje“, nešteto krat „Le pridi, pridi, luba bjeva smrt“ in seveda vse druge pesmi te čudovite zbir-

ke. Moja mati, ki je izredno rada brala, je nekatere pesmi znala na pamet in jih je neprestano recitirala. V čem je bil čar Milkinih pesmi, da smo jih sprejeli s takšnim veseljem in navdušenjem? Svet, ki ga je Milka opevala, je bil naš kmečki svet s svojim veseljem, a tudi tegobami. Čustvovanje je bilo tudi naše čustvovanje, le da ga mi nismo znali tako ubesediti kakor n a š a pesnica iz sosednjih Libuč. In vse to v našem jeziku, le nekaj let potem, ko smo prestali strašno dobo „prepovedanega jezika“. Lev Detela, eden izmed redkih ocenjevalcev pesniškega ustvarjanja Milke Hartman, ki je njene pesmi res pozorno bral, poudarja med drugim ravno to vrlino Milkinih pesmi: razumljivost, iz katere sledi posebna komunikacijska funkcija. Milkina pesem je vez med našo živo poezijo in našim ljudstvom. „Naše ljudstvo od pesmi Milke Hartman res nekaj ima in verjamem, da so mu pesmi iz zbirke ‚Moje grede‘ ali pa iz ‚Lipovega cveta‘ všeč“ (v: Povojni slovenski koroški pesniki in pisatelji. Mohorjeva 1977, str. 18).

Kmečka oz. ljudska motivika in razumljivost pesmi Milke Hartman sta v današnjem času, ki rad hvali vse, kar je izumetničeno, že skoraj negativni opredelitvi. In res se najdejo literarni kritiki, ki opravijo oceno pesniškega ustvarjanja Milke Hartmañ kar „mimogrede“ z enim samim stavkom (npr. Jože Pogačnik v: Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo. Trst 1972) ali pa njeno liriko ošvrknejo s pridevniki „domačijska“, „bukovniška“, „tradicionalna“ in podobnimi površnimi in plehkimi oznakami, ki dokazu-

jejo le eno: da se „kritik“ ni poglobil v pesniški opus Milke Hartmanove. Če bi se bil poglobil, kakor se je npr. Lev Detela, bi odkril široko razsežnost motivov, ki jih je pesnica vedno spet obdelala, in odkril bi tudi izrazito umetniško kakovost njene lirike. Z velikim zadoščenjem vedno spet prebiram njegovo oceno Milkinе lirike v že omenjeni razpravi, napisani s simpatijo in spoštovanjem do pesnice, kjer piše: „Tudi Milka Hartman je literarni talent, ki je tako rekoč zrasel iz ljudstva. Vendar je to tudi talent, ki se je tako zarasel v resno življenje literature, da o kaki bukovniški preprostosti ne moremo več govoriti. Kljub svoji ljudskosti je torej poezija Milke Hartman tisto, kar navadno imenujemo umetna poezija. Res, taka je, a vendar je istočasno vsa ljudska – kot tiste dobre, tudi za veliki svet velikokrat pretresljive slovenske lirske pesmi.“

Lepo bi bilo, če bi ta, že pred dvajsetimi leti izrečena in slej ko prej veljavna ocena prodrla v vrste naših rojakov in jih privabila, da bi ponovno ali prvič vzeli v roke Milkinе pesniške zbirke in se poglobili v njen nezamenljivi pesniški svet, ki pa je vendar tudi odraz našega sveta, našega čustvovanja, zaradi česar nam je tako domač in vablјiv. Ob vsej domačnosti, ki pri Milki Hartman nikakor ni skregana z umetniško kakovostjo pesniške izpovedi, bomo spoznavali vedno nove in presenetljive odtenke njene izredne, iz tvorne sile ljudstva izvirajoče pesniške moči.

Leta 1987 sta Peter Kersche in Janko Ferk skupaj z Mohorjevo v Celovcu poskrbela za

izdajo izbora Milkinih pesmi v nemškem prevodu (Gedichte aus Kärnten. Hermagoras / Mohorjeva. Celovec 1987). Dotlej je bilo pesniško ustvarjanje Milke Hartman nemškemu bralcu dostopno le v redkih, v literarnih revijah objavljenih prevodih. Ta izdaja je bila zamišljena kot spodbuda za poznejšo obsežnejšo izdajo Milkinih pesmi v nemškem prevodu, ki pa doslej na žalost še ni bila uresničena. Kljub temu da današnji čas ni naklonjen „razumljivemu“ pesništvu, bi vendar bilo prav, da bi izdali obsežnejši izbor Milkinih pesmi v nemškem prevodu, skupaj z zgoščeno biografijo pesnice, pri kateri bi se lahko opirali na vzorno delo F. J. Bistra (skupina m.h. Feliks J. Bister, Hanzi Gabriel, dr. Hubert Greiner, Zvonimir M. Hartmann: Milka Hartman I – III. Življenje, poezije, melodije. Mohorjeva, Celovec 1982).

Leta 1984 je majhen izbor Milkinih pesmi v angleškem prevodu našel pot do ameriškega bralca. S petimi pesmimi je Milka Hartman predstavljena v lepi, z ilustracijami Valentina Omana opremljeni antologiji: Koroška slovenska poezija / Charinethian slovenian poetry, ki sta jo izdala Feliks J. Bister in Herbert Kuhner v založbi Mohorjeve in Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio.

Javnih priznanj, ki jih je bila deležna zlasti v zadnjih petnajstih letih svojega življenja, se je Milka Hartman sicer veselila, toda nikoli ni pozabila opozoriti na zasluge drugih in na svoje „dobrotnike“, med katere je štela zlasti dr. Joška Tischlerja. Ob Milkini osemdesetletnici leta

1982 ji je Krščanska kulturna zveza posvetila osrednjo kulturno prireditev „Koroška poje“, enako ob njeni devetdesetletnici. Leta 1983 je avstrijski zvezni predsednik dr. Kirchschräger Milki Hartman podelil častni naziv „profesor“. Leto navrh je prejela Tischlerjevo nagrado, pliberška občina pa je po njej poimenovala prostor pred ljudsko šolo v Libučah, po dolgem in mučnem prerekanju pa je konec aprila 1997 občinski svet občine Pliberk le sklenil, da imenuje Milko Hartman za častno občanko.

Devetega junija 1997 je Milka Hartman sledila najresnejšemu pozivu v človeškem življenju, o katerem meni v pesmi „Štirindbojsti“, da bo izrečen trdo, neizprosno. Pa je bil očitno izrečen mirno, ljubeče in tolažilno, s pogledom na Milkin polni jerbas, kjer „so zbrane vse kreposti, dobra dela, trud in boj“.

*(iz: Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu
za leto 1998, Celovec–Ljubljana–Dunaj 1997,
str. 70–72)*

Milka Hartman, Zimske rože, izbrane pesmi
Izbral in uredil Marjan Strojan
Spremni besedi: Marjan Strojan in Pavel Apovnik
Oblikovanje ovitka: @ prouč
Tisk: Mohorjeva tiskarna, Celovec
© 1998, Mohorjeva založba, Celovec-Ljubljana-Dunaj
ISBN 3-85013-535-7